

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

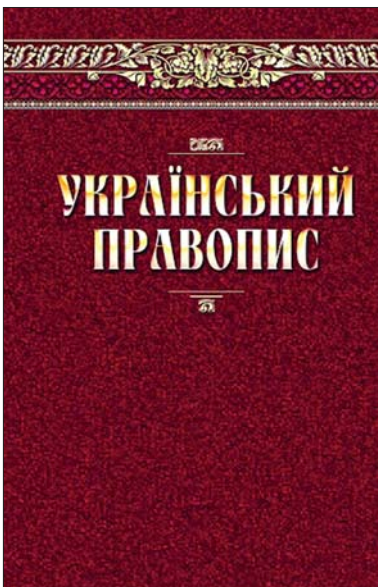
Семінар для редакторів наукових журналів НАН України

21 січня 2020 р. у приміщенні Видавництва «Наукова думка» відбувся семінар «Український правопис: історія та сьогодення», присвячений новій редакції українського правопису. З лекцією виступив заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України кандидат філологічних наук Олександр Іванович Скопченко.

Як відомо, 3 червня 2019 р. після опублікування остаточної версії на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України набула чинності нова редакція українського правопису, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437 «Питання українського правопису». Відтоді норми і правила нової редакції рекомендовано до застосування в усіх сферах суспільного життя, зокрема в публікаціях офіційно-ділового й наукового стилів.

Документ було підготовлено спеціально створеною Українською національною комісією з питань правопису, до складу якої увійшли вчені-мовознавці Національної академії наук та національних університетів з різних регіонів України і яка працювала понад три роки. Незважаючи на те, що громадське обговорення проекту редакції правопису тривало кілька місяців і частину з більш як 3 тис. пропозицій і зауваг, які надійшли від наукових установ, закладів освіти, органів державної влади, місцевого самоврядування, окремих громадян, було враховано, пропонувані нововведення спричинили гарячі дискусії в суспільстві і породили багато запитань щодо їх запровадження та використання.

На необхідності фахового коментування й тлумачення змін у новій редакції правопису неодноразово наголошували в середовищі видавців наукової літератури Національної академії наук України. Зокрема, це питання обговорювали на науково-практичній конференції «Наукова періодика: традиції та інно-

Семінар «Український правопис: історія та сьогодення» проводить заступник директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України кандидат філологічних наук О.І. Скопненко. Фото: Ярослав Бондарчук

вації» і відповідну ухвалу зафіксували в підсумковій резолюції конференції від 5 червня 2019 р. Крім того, Видавництво «Наукова думка» НАН України нещодавно презентувало авторизоване друковане видання «Український правопис» у редакції 2019 р.

Отже, за ініціативою Видавництва «Наукова думка» НАН України та за сприяння Видавничого дому «Академперіодика» НАН України, Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, а також групи науково-методичного забезпечення видавничої діяльності при Науково-видавничій раді НАН України було організовано семінар «Український правопис: історія та сьогодення» для редакторів наукових журналів НАН України, співробітників академічних видавництв, працівників наукових установ Академії, провести який запросили заступника директора з наукової роботи Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України кандидата філологічних наук Олександра Івановича Скопненка.

Відкрив зібрання генеральний директор ДП «НВП “Видавництво «Наукова думка» НАН

України» Ігор Ростиславович Алексеєнко. У вступному слові він зазначив, що Українська національна комісія з питань правопису своїм рішенням від 12 липня 2019 р. визначила Видавництво «Наукова думка» НАН України установою, яка уповноважена випустити у світ авторизоване видання «Український правопис» у редакції 2019 р. Рукопис остаточно затвердженого тексту було передано до видавництва для редагування та підготовки до друку.

Поки члени робочої групи ретельно опрацювали текст нової редакції правопису, уточнювали й доповнювали ілюстративні приклади до правил написання загальних і власних назв українського та іншомовного походження, деталізували правила вживання розділових знаків, деякі недоброчесні комерційні видавництва видрукували свої варіанти правопису. У найкращому разі вони скористалися при цьому оприлюдненим на сайтах МОН України та НАН України фінальним текстом документа, але навіть у цих найліпших неофіційних «правописах» помічено багато невідповідностей і розбіжностей з електронною версією. Про

якість інших подібних видань красномовно свідчать їхні назви, наприклад «Новий український правопис», — звісно, правопис у нас той самий, а ухвалено лише нову редакцію.

Видавництво «Наукова думка» в найкоротший термін у тісній співпраці з фахівцями-мовознавцями з Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Інституту української мови НАН України та Українського мовно-інформаційного фонду опрацювало, підготувало до друку й видало офіційну авторизовану версію «Українського правопису», яка вже є у вільному продажу. І ця подія стала завершенням офіційного етапу оприлюднення українського правопису в редакції 2019 р.

Далі учасники семінару послухали лекцію Олександра Скопненка. У першій її частині доповідач ознайомив присутніх з історією розвитку українського правопису, традиціями вноормування та кодифікації української літературної мови, зробив короткий історичний огляд українських правописних систем, розкрив процес становлення сучасної орфографії, показав активну участь мовознавців ХХ ст. в цьому процесі. Редакція журналу «Вісник НАН України» планує в наступному номері опублікувати її повний текст з коментарями й доповненнями автора.

Особливий наголос пан Скопненко зробив на тому, що правопис не унормовує усне мовлення, він є основою, так би мовити, каркасом писемної літературної мови. А будь-яка літературна мова як відкрита й динамічна система розвивається і потребує уніфікації засобів, якими вона користується. Літературної мови не може бути без кодифікованого правопису, без словників, граматик, стилістик тощо.

Крім того, правопис є реалізацією мовної політики держави. Як писав свого часу галісійський мовознавець доктор Енріке Монтеагудо: «Кодифікація мови — це суто технічне завдання, проте дуже часто воно перетворюється на поле культурної та політичної боротьби, адже кожна правописна традиція має свій погляд і свою мотивацію». Тому, за словами доповідача, для імплементації нової редакції українського правопису держава має вживати всіх необхід-

них заходів, але перехід до нових правил буде не одномоментним, а поступовим. Хоча вже від 3 червня 2019 р. рекомендовано застосування нових норм правопису, ще певний час використання попередніх правил не вважатиметься грубим порушенням. Що стосується варіантних норм написання, то кожне видавництво, кожна редакція мають самі визначитися, який з варіантів вони вживатимуть, але цього, обраного ними, варіанта потрібно дотримуватися в усьому тексті того чи іншого видання — монографії, журналу, збірника праць тощо.

До того ж правописні питання гостро стоять не лише в Україні. Наприклад, у 1996 р. правописну реформу було проведено в Німеччині. Причому, за словами голови Міждержавної комісії німецького правопису Карла Блюмля, «метою реформи не були нововведення, метою було повернути правила правопису з компетенції німецьких приватних видавництв до компетенції держави». Улітку 1996 р. у Відні представники Німеччини, Австрії, Швейцарії та Ліхтенштейну підписали угоду щодо правописної реформи німецької мови. Згодом до документа приєдналися ще чотири країни, в яких проживають великі німецькі меншини: Бельгія, Італія, Румунія та Угорщина. З 1 серпня 1998 р. новий правопис став обов'язковим для всіх шкіл та офіційної сфери. Упродовж наступних 7 років нові правила орфографії застосовували нарівні зі старими. Написання слів по-старому в цей час не вважали помилковим. І лише з 1 серпня 2005 р. нормативним став тільки новий правопис німецької мови. Проте й донині, як це не парадоксально, в Німеччині нова редакція правопису цілковито ще не запанувала.

У 1990 р. представники Португалії, Бразилії, Анголи, Мозамбіку, Гвінеї-Бісау, Кабо-Верде та Сан-Томе і Принсіпі підписали угоду про реформу орфографії португальської мови. У 2004 р. після здобуття незалежності до неї приєднався Східний Тимор. Угода була покликана уніфікувати орфографічні норми й ліквідувати відмінності в написанні, прийнятому в Бразилії, з одного боку, і в Португалії та інших португальськомовних країнах — з іншого.

«Правила білоруської орфографії та пунктуації» — збірник правописних правил сучасної білоруської літературної мови затверджено законом Республіки Білорусь «Про Правила білоруської орфографії та пунктуації» від 23.07.2008 (набув чинності 01.09.2010). До того часу користувалися нормами білоруського правопису, офіційно затвердженими постановою Ради міністрів БРСР у 1957 р.

В Азербайджані до 1929 р. писемність була на основі арабського алфавіту, в 1929–1939 рр. використовували латинську графіку, з 1939 р. — кирилицю. У 1992 р. країна повернулася до використання латиниці.

У Туркменістані до 1928 р. писали арабською графікою, потім використовували латинський алфавіт, а з 1940 р. — кирилицю. У 1995 р. відбувся перехід на латинську графіку.

У жовтні 2017 р. президент Казахстану підписав указ про перехід казахської мови з кирилиці на латиницю. Перехідний період має остаточно завершитися до 2025 р.

У другій частині лекції доповідач докладно зупинився на нововведеннях в українському правописі в редакції 2019 р., пояснив, чим спричинені основні зміни, розтлумачив принципи, якими керувалися члени Правописної комісії, запровадивши варіантні написання деяких слів, та відповів на численні запитання слухачів.

Про те, що тема, пов'язана зі змінами в останній редакції українського правопису, викликає величезний інтерес з боку наукової громадськості, переконливо свідчила вщерть заповнена досить простора актовка зала Видавництва «Наукова думка» та велика кількість запитань, які поставили доповідачеві учасники семінару.

З огляду на це редакція журналу «Вісник НАН України» після завершення заходу взяла інтерв'ю в О.І. Скопненка, в якому ми намагалися узагальнити відповіді на більшість запитань (див. рубрику «Інтерв'ю» у цьому номері журналу).